

BAKONYI ISTVÁN

A Makkai–Petőfi fiktív költészet

2003. január 20-án ezt írtam naplómba: „...A közelmúltban jelent meg a Chicagóban élő magyar nyelvész és költő, Makkai Ádám nagy játéka, Petőfi „bőrébe bújva”: *Úristen! Engedj meghalni!* (P.S. pokoljárása és megidvezülése.) A szerző a barguzini legenda apropóján írt Petőfi-verseket és sok egyebet ebben a különleges könyvben. Ma van a fehérvári bemutató a megyei könyvtárban, s előtte föl vesszük a Fehérvár TV-ben a februári kávéházi műsort. M. Á. mellett vendégem a felesége, Arany Ágnes, valamint a kiadó Péntek Imre. Hangulatos a beszélgetés, gyorsan száll az idő.” A kiadó egyébként az akkor még létező folyóiratot, az *Árgust* jelenti, de a C. E. T. Belvárosi Kiadó is jegyezte a kötetet.

Aztán a dedikáció a szerzőtől: „Bakonyi Istvánnak köszönettel a t. v. beszélgetésért, barátsággal, Makkai Ádám, jan. 20., 2003.” S valóban: nekem is emlékezetes nap volt ez a hétfő, éppen a magyar kultúra napja előtt. Egy olyan alkotóval ismerkedhettem meg, aki igen sokat tett szerte a világban a magyar irodalom, a magyar nyelv és a magyar kultúra ügyében. És Péntek Imre pedig már korábban is sokat tett azért, hogy Makkai Ádám egyre ismertebb legyen hazánkban is. (Akkor még messze voltunk a legnagyobb kitüntetések idejétől.)

Katulic László festő és grafikusművész tervezte a címlapot, amelyen háromszorosan van jelen a költő: a közismert és egyetlen hiteles fénykép kétféle, grafikus feldolgozásban, illetve hasonló módot egy romantikus szobor a háttérben, és tőle jobbra a nemzeti trikolór.

A hátlapon többek között ezt olvassuk az ajánlásban: „Az újkori magyar irodalom egyik legkülönösebb, legprovokatívabb szellemiségű művét tartja kezében a nyájas olvasó. A téma (részben) ismert: legendákból, mendemondákból, meg nem erősített híresztelésekből, áltudományos feldolgozásokból. Eszerint 1849. július 31-én Petőfi Sándor nem esett el a fehéregyházi, vesztes csatából menekülve, hanem élve maradt, orosz fogságba került és végül Szibériában halt meg.” Ahogy Legeza Ilona írja: „...A sokműfajú – drámát, prózát, lírát elegyítő – kötet irodalomtörténeti szempontból és prózaesztétikai szempontból is érdekes olvasmány.”³⁸

És arról is essék szó, hogy a nyolcvanas években föléledt legenda valóban sokunkat megérintett. Hiszen sokan úgy gondoltuk, hogy mivel a költő 1849-es „elesésének” sincs teljességgel biztos dokumentuma, esetleg a barguzini történet sem lehet teljesen alapatlan. Megoszlottak és ma is megoszlanak a vélemények, akkor is, ha reálisnak tűnik a női csontváz-féle változat. Az is zavaró volt, hogy a „szakma” mereven elzárkózott, és nem jártak sokáig végére a dolognak. Holott a biztos tisztázás sokat segíthetett volna. Mindenesetre Makkai Ádám „vette a lapot”, és kétségkívül szellemes, valódi írói-költői felelettel lepte meg az irodalmi világot. Kétségtelen, hogy a szatíra és a drámaiság egyaránt jelen van könyvének írásaiban, minden részletében. Például a nyitó műben, a „*Potomság*”: *Petőfi Segesvárnál* című irodalmi forgatókönyvben, amelyben megidézi a korszak számos alakját, többek között Bem Józsefet, a Dalai Lámát vagy éppen Körösi

Csoma Sándort. Játék, fantázia, alkotó képzelet itt is, ott is. Legyen szó akár „*Petőfi Sándor halála után írott költeményeiről*” vagy éppen a képzelt szibériai időszak képzelt verseiről. De megjelenik a költő Tibetben és a szellemi világban is, másutt pedig szembe-sül saját utóéletével. Más részletekben tovább tágulnak a körök, akár a huszadik századi költőutódokig. Pl. a Petőfi-életrajzot megírt Illyés Gyuláig.

Azt is láthatjuk, hogy Makkai Ádám ebben a különös művében élvezettel él azzal a tudással és tehetséggel, ami addigi pályáján is a sajátja volt. Szépirodalmi tevékenysége mellett szerepet játszik ebben nyelvészeti arca, illetve az idegen nyelvekben tanúsított jártasság, a nyelv kreativitását fölhasználó képessége.

Izgalmas könyv ez azok számára is, akik együtt tudnak szárnyalni a képzelet világában az alkotóval. S akiket persze Petőfi Sándor alakja és költői utóélete is érdekel. Persze már maga a kötet cím sem akármilyen! Ha a jó cím sajátosságai közé tartozik, hogy keltse föl a figyelmet, legyen lehetőleg rövid, és arról szóljon, amiről a mű is szól, nos e szempontok szerint az *Úristen! Engedj meghalni!* kifejezetten jó címnnek számít. Egyben jelzi azt az abszurditást is, ami körülveszi a Petőfi-legendát már a tizenkilencedik század óta. A költőt, akinek halálát sokan nem voltak hajlandók tudomásul venni. Sem akkor, sem később.

A magyar gondolkodástól (a néplélektől?) nem áll messze a „legendagyártás”, a mondák világa, többek között az egyszerű emberek között áruhában járó király történeteinek sora. Petőfi Sándor esetében is sok minden megtörtént. Nem sokkal 1849 után sokan látni vélték, vagy éppen említhetjük a nem mindig ízléses ábrázolásokat a világszabadság és a hazafiság nagy alakjáról. Vannak, akikben egy világ dőlt volna össze, ha csakugyan bebizonyosodik a barguzini változat. Pedig ebben az esetben se vált volna semmissé a *Nemzeti dal*- vagy éppen az *Egy gondolat bánt engemet*-féle szárnyalás. Makkai Ádám nem esik bele ilyesfajta hibákba: szembenéz mindenféle változattal, és bizonyos szempontból távolságtartással kezeli anyagát. Amikor megkapta a Kossuth-díjat, egy interjúban ezt mondta: „...Abban bízom, hogy a díj segít abban, hogy jobban felfigyeljenek a műveimre, feltámasszon régebbi köteteket. Például a Petőfi-könyvem, amit a legérdekesebb alkotásomnak tartom. Nem tudom, miért az elsikkadás volt a sorsa...”³⁹

S valóban: magam is úgy látom, hogy sajnálatos a visszhangtalanság. A szerző ezt írta a cím alá: „VAL(LÁT)OMÁSOK – Az mellyeket lejegyzett vala a mi Mesterünk, PETŐFI SÁNDOR írdeákja, üzeneteinek hűséges átvevője, értelmezője, s hébe-korba neki-nekibátorodott továbbgöngyölítője Makkai Ádám Anno Domini 2002-ben Petőfi Sándor első közismert e földi megtestesülésének száznyolevanadik évfordulóján”. Már ez is kis irodalmi alkotás, jelezvén a századokon átnyúló jelleget, s nyelvezetével a Petőfi előtti beszédmódot is megidézve. A már jelzett nyelvtudósi attitűd és a teremtő képzelet együttes jelenléte. Egy rendkívül gazdag alkotói pálya míves hozadéka, amelyben jól látható a tudós költő szellemiségének kezenyoma.

Szomorú és víg, tragikus és komikus részletekben igencsak gazdag ez a könyv. A totális fikció, Makkai Ádám és Petőfi Sándor titokzatos szellemi kapcsolata, a szibériai polkjárás epizódjai, a keleti vándorlások misztikuma, a tibeti aranykoporsóval kapcsolatos időutazás, nos, ezek mind-mind biztosítják a befogadó, az igényes olvasó számára az élvezetet, ami azért a mai magyar irodalomban sem túlzottan gyakori, legalábbis ebben a páratlan összetettségben. Az időutazásba az is belefér, hogy kamerákkal pásztázzák ezt az utat, elérkezvén napjaink világához, s egyben hangstílyozván valami sajátos öröklét erejét. Hiszen tudjuk a közhely igazságát: a költő sosem hal meg igazán, hiszen műveiben él tovább. Persze csak akkor, ha nem lepi be életművét a feledés homálya...

39 (Laik Eszter: *Egy világpolgár magyarul. Interjú Makkai Ádámmal és feleségével, Arany Ágnessel.* <https://irodalmijelen.hu/.../egy-vilagpolgar-magyarul-interju-makkai-adammal-f...>)

A teljesség igénye nélkül ragadjunk ki önkényesen egy részletet a műből! Például a *Petőfi Sándor halála után írott versei* című fejezetből, a Barguzintól Lasszáig tartó út jegyzeteiből. (Barguzin neve egyébként kétszer is előfordul a földrajzban: egyrészt a Bajkál-tó egyik nagy mellékfolyóját jelöli, másrészt az esetünkben fontos várost, Oroszország ázsiai részén, a Burjátföldön, az azonos nevű folyó mellett. A magyarosan írott Lassza pedig nem más, mint a dalai láma hagyományos székhelye Tibetben.)

Ebben a részletben szerencsésen keveredik egymással az epika és a líra, ily módon Makkai kapcsolódik a *János vitéz* vagy éppen *A helység kalapácsa* szerzőjéhez, az elbeszélő költemény jeles tizenkilencedik századi alkotójához, Petőfi Sándorhoz. A verses történet szereplője a dalai láma (bármelyik korszakból) és Kőrösi Csoma Sándor, a költő „druszája”. Miként tudjuk: a székely-magyar származású nyelvtudós és könyvtáros, a tibetológia megalapítója, a tibeti–angol szótár létrehozója a halálban megelőzte a költőt, hiszen 1842-ben elhunyt Dardzsilingben. S milyen érdekes, ő is nyelvészkedett, mint Makkai Ádám, akinek édesanyja, Ignác Rózsa, az ugyancsak jeles író pedig erdélyi református paplány volt!... Érdekes érintkezési pontok ezek.

Ezek a verses útjegyzetek úgyis kapcsolódnak Petőfihez, hogy ő maga is írt naplót, és lírájában is fontos az idő és a helyszín megjelölése. Itt persze másról van szó, hiszen ezúttal nincs szó dokumentatív jellegről, itt a fantázia játssza a főszerepet, miként a *János vitéz* egészében is. Olyan elemekkel, mint az „úrrakéta”, a „telefonszám”, a „neutron”, az „ellipszis” vagy éppen a vége felé egy „szümpozion”, ez utóbbival kapcsolatban meg Arisztotelész... Szinte szürreális ez az időutazás, miközben a „csali” szerint Barguzintól Lasszáig tart az állítólagos utazás. És Makkai az igazat mondja, nem a valódit... Mint a legendák, a mesék, a mondák, a mítoszok. Amelyekben keveredik az isteni és az emberi világ. A képzelet a valósággal. S bizony az olvasó feladata nem könnyű: vajon hol ér véget az egyik, és hol kezdődik a másik?

Persze attól függetlenül, hogy Makkai megpróbálja Petőfi hangját átvenni, azért jól látható, hogy az ő nyelvhasználata és stílusa „modernebb”, helyenként „groteszkebb”, mint a nagy elődé. Ebben a tekintetben is az időtlenség a döntő, s akár Kassák Lajos nagy utazása (*A ló meghal, a madarak kirepülnek*) is eszünkbe juthat, ha szellemi rokonságot keresünk. És már-már arra is gondolhatunk, hogy a Petőfi-sztori csak ürügy ahhoz, hogy Makkai kiélje eredendően nyelv- és stílussteremtő hajlamait, és kedvére játsszon és szárnyaljon. S íme, a befejezés: „...hosszú, keserves az út, míg ideér a diák - / ámde ha „hóttod után” se` teszed le a mennyei tantárgy / zárthelyi szóbelijét, visznek az ördög elé, / ő pedig jól kinevet, mert érzi, hogy mennyire féltél: / buksz nagyot, és abitur nincs – te maradsz a lidérc.”

Jeles, gondolatilag is gazdag ez a végkifejlet. Már-már elszakadván a könyv tényleges tartalmától, általánosabb síkra emelvén a mondandót.